

ІДЕАЛ МАТЕРІ У КОНТЕКСТІ ДОСВІДУ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

У зв'язку зі змінами соціально-політичної та економічної ситуації в Україні сучасна жінка розширює кордони традиційно відведеного їй соціального простору. Присвячуючи себе роботі, кар'єрі, жінка хоче стверджуватися та розвиватися і як особистість, і як жінка, і як фахівець.

Два боки життя сучасної жінки – сім'я і робота – майже нероздільні та взаємозалежні. Однак до вершин професійної майстерності жінку досить довго ведуть досвідчені викладачі, розумні підручники, терплячі наставники. А ось до створення сім'ї, до материнства вона найчастіше виявляється невідповідною. І тому найголовніше завдання свого життя – народити і виховати дитину, мати і батько вирішують шляхом проб і помилок, які, на жаль, досить часто немає можливості навіть виправити. Тому проблема виховання «образу матері», особливо, починаючи із старшого дошкільного віку, є досить актуальною і має безперечне практичне значення.

Питання культури материнства хвилювало західноєвропейських класиків: Я. Коменського, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, М. Монтессорі, П. Кергомар та ін.

Почесне місце жінці-матері у своїх працях відводили українські діячі: Володимир Мономах, Г. Сковорода, Т. Шевченко, К. Ушинський, В. Сухомлинський, М. Пирогов, Леся Українка, І. Франко, В. Зеньківський, М. Стельмахович та ін.

Проблему підготовки молоді до сімейного життя класики педагогічної науки П. Блонський, Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський вважали одним із найважливіших завдань виховання.

Проблему підготовки молоді до виконання батьківських і материнських функцій піднімають у своїх дослідженнях А. Антонова, В. Бойко, Т. Гурко, Є. Ілляна, О. Кононко, Д. Луцик, М. Машовець, Є. Наседкіна, Г. Чередниченко, С. Шуман та ін. Моральних аспектів підготовки школярів до сімейного життя торкаються Л. Верб, З. Зайцева, В. Карпіков, Р. Лемехова, В. Пултавська, І. Трихін; індивідуальний підхід до старшокласників у підготовці майбутнього сім'янина висвітлюють В. Бизова, М. Феоктистова; проблему взаємодії школи і сім'ї у підготовці молоді до шлюбу висвітлено у наукових розвідках В. Постового, Д. Перфильєвської, Є. Сичової.

Узагальнений аналіз низки названих наукових праць дає підстави стверджувати про актуальність і практичну значущість піднятої проблеми на сучасному етапі розвитку педагогічної науки та свідчить про те, що поза колом наукових інтересів залишилася проблема «ідеалу» матері у контексті досвіду народної педагогіки та психолого-педагогічної науки.

Тому мета статті полягає у теоретичному аналізі проблеми дослідження, висвітленні змістового наповнення основних ключових понять піднятої нами проблеми та обґрунтуванні її актуальності і практичної значущості.

Слово «мати» у дослівному перекладі означає «жінка». Кожна дівчинка – майбутня жінка, майбутня мати. Дівчат потрібно постійно підводити до висновку, що материнство – найвідповідальніша і найважливіша подія у житті жінки. Саме мати є найпершою і найкращою вихователю, даючи дитині незмінну сердечну теплоту, любов і ласку.

Важко переоцінити особистість Матері у сфері розвитку і становлення людської цивілізації. Поруч з божественним культом Землі, Сонця, Неба та Води серед нашого народу живе віками культ Матері. Жінка завжди користувалася повагою в усіх народів. Ще з сивої давнини до нас дійшли пам'ятники і величні храми, збудовані на честь жінки-матері. Образ богині Великої Матері набув поширення ще тоді, коли людина вчилася виготовляти знаряддя праці з необробленого каменю.

В Україні віддавна панує культ Богородиці як символ материнства. Народом створено багато легенд та переказів про неї. Цей культ сповідувало не лише духовенство, але й запорізьке козацтво, прості люди.

На основі ретроспективного аналізу ми дійшли висновку про те, що у давні язичеські часи шанованими божествами наших пращурів були Берегиня та Мокоша. Берегиня – уособлення жінки-матері, яка оберігала своє дитя, свій рід, добробут сім'ї і всього народу. Мокоша опікувалася жіночими справами: допомагала по господарству, навчала рукоділля, прядінню, ткацтву, вишиванню, захищала породіль та робила інші добрі справи. Вона мала такий авторитет, що її зображення прикрашало святилище великого князя Володимира [2].

Як видно з викладеного вище, в українській народній педагогіці питання культури материнства та моралі сімейних відносин займало і займає чільне місце. У народі дуже високо цінувалися дівоча цнота, подружня вірність, материнська мудрість, її моральні чесноти. Українська етнопедагогіка порівнює матір з сонцем, теплом, добром, золотом.

З незапам'ятних часів в українців виник і склався погляд на рід і сім'ю як на святиню, а на виховання дітей – як на святий обов'язок батьків. Матері і батькові у сім'ї відводилася найвища роль. До матері і батька діти зверталися з пошаною на «Ви».

Варто зазначити й те, що народна педагогіка, яка живить своїм корінням педагогічну науку, ненав'язливо через колискові пісні, казки, притчі, легенди, народні ігри, що направлені на виховання майбутнього сім'янина, спонукає дитину замислитися над обов'язками батьків у сім'ї, про роль матері у житті дитини, про почуття людей. Через народний фольклор дитина у цікавій формі засвоювала «етичний кодекс» сімейних відносин, ідеальні моделі статевої поведінки.

Український історик Іван Кузич-Березовський стверджує, що слова «мама», «ненька» («ненька») мають божественне походження. Перше постало

від імені православ'янської богині землі – Ами («Ама»), що в лепеті української дитини сприйнялося як «мама». Друге виникло на основі йменні бога врожаю Нана, що в дитячому перезвучі стало «нянею» [1].

Жінка споконвіків була берегинею домашнього вогнища, продовжувачкою роду, ростила і виховувала дітей, навчала домашньому господарству дочок, готувала їх до виконання майбутніх обов'язків жінки і матері. Адже саме мати має великий вплив на всебічний розвиток дитини. Найактивніше, найсильніше він проявляється у сфері духовно-морального виховання, коли в дитини під впливом матері розвиваються воля і добрі почуття. Ці якості можуть формуватися лише в дітей, що виховуються лагідними, розумними, поміркованими матерями. Недотримання таких традицій у суспільстві і в сім'ї, як правило, до добра не приводило. Народна педагогіка свідчить, якщо дівчинка у перші роки життя були позбавлена материнської любові, ніжності, турботи, то в майбутньому вона буде поганою матір'ю для своїх дітей. Згадаймо видатні постаті Л. Толстого, М. Лермонтова, В. Жуковського, М. Корфа, яких в дитинстві з тих чи інших причин було позбавлено материнської ласки і турботи. У майбутньому їх спіткала власна сімейна драма.

Відомий український педагог початку ХХ ст. Яків Чепіга підкреслював: «Од матері, од її вдачі, розуму й морального почуття, од уміння внушити добрість, ласку, дружбу, любов, справедливість, ніжність, любов, од здібності до виховання залежить майбутнє дитини» [1].

Велику увагу жінці-матері приділяли й російські революційні демократи В. Белінський, М. Добролюбов, О. Герцен. Вони вважали, що мати має бути самостійною особистістю, здобути необхідну освіту, оволодіти знаннями про психолого-педагогічні закономірності розвитку дітей, стати активною учасницею життя суспільства та виховання своїх дітей.

Мати і дитина – категорії вічні, духовно споріднені у глибинному плеканні людської свідомості. Ще минулого століття С. Русова стверджувала, що нація народжується біля дитячої колиски, що тільки на рідному ґрунті, серед рідної пісні і слова здатна вирости національно свідомо дитина [1].

На батьків покладалась особлива відповідальність за виховання дітей. Вважалося, що мати – природна вихователька своїх дітей, а батько – авторитет, захисник, годувальник. Але в народних уявленнях результат виховання багато в чому залежить саме від особистості матері. В українській етнопедагогіці побутує багато прислів'їв та приказок, які підкреслюють культ матері, її виховну місію: «Чого мати навчить, те й дочка знає», «Що мама навчить, те й батько не перевчить», «Чого не дала мати, того не купиш і в пана», «Батько розумний, а мати розумніша – ніколи дітей своїх не полише», «У розумної дружини і чоловік розумний, і діти щасливі», «Справжня мати і лає, і карає та від серця не відриває».

Здавна люди знали, що характер дитини закладається ще в материнській утробі, і якщо вагітна жінка вела себе негідно, то й її дитина

була такою ж. Тому виховувати майбутню маму, як представлено в традиційній культурі і православ'ї, потрібно з малих літ. Християнство привнесло в сімейні стосунки ідеї материнства, дитинолюбства, що дозволило по-іншому подивитися на дитину. У цьому вбачається відмінність православ'я від католицизму, для якого жінка перш за все є жінкою для чоловіка, а потім – матір'ю. Сам устрій традиційної багатодітної сім'ї готував дітей до майбутнього батьківства і материнства. Вже у ці роки дитина на підсвідомому рівні засвоювала прийоми виховання, граючись з лялькою, допомагаючи матері у вихованні молодших братиків і сестер; а ставши дорослою, використовувала педагогічний досвід у створенні власної сім'ї.

Отже, виховна мудрість цивілізованих народів, праці класиків світової педагогіки та сучасних дослідників переконливо свідчать, що споконвіків навколо жінки-матері, її образу і культури кипіли пристрасті. Ніколи не слабшав інтерес до її персони.

Незважаючи на всі соціально-економічні негаразди нашого суспільства (безробіття і неповна зайнятість, особливо жінок, надзвичайно низький рівень оплати праці і соціального захисту материнства і дитинства, труднощі вирішення житлових проблем), жінка продовжує виконувати свою роль, дану їй Богом. Вона й надалі гордо виконує свою місію – народжує й виховує дітей, і залишається єдиною людиною на землі, чие почуття відданості дітям благородне, безкорисливе, мудре, безмежне.

На нашу думку, подальшого дослідження потребує проблема впливу сучасної сім'ї на формування «образу матері» у дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Машовець М.А. Підготовка студентів до співпраці з батьками дітей дошкільного віку: Навч.-метод. посібник. – К., 2000. – 128 с.
2. Постовий В.Г. Сучасна сім'я та її педагогіка. – К., 1994. – 63 с.
3. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання. – К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2003. – 328 с.